

Σχολικό Έτος 2017-1018
Τάξη Β' Λυκείου

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

«Σχολικός Εκφοβισμός»

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ:

Χριστιάνα Γεωργούση
(καθηγήτρια πληροφορικής)

ΜΑΘΗΤΕΣ:

Γιαννούχος Σωτήριος
Γρούμπα Χριστίνα
Ζαχάρης Λάμπρος
Καμζέλης Λάμπρος
Μπαφατάκης Γεώργιος
Σακκάς Θεόδωρος
Στέργιου Μαρία
Τσούλος Θεοφάνης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Εισαγωγή.....	3
Ορισμός.....	4
Χαρακτηριστικά σχολικού εκφοβισμού.....	5
Μορφές σχολικού εκφοβισμού.....	5
Ιστορική αναδρομή.....	6
Αίτια σχολικού εκφοβισμού.....	8
Συνέπειες.....	10
Προφίλ θυμάτων.....	14
Προφίλ θυτών.....	16
Εμπλεκόμενα πρόσωπα του εκφοβισμού.....	18
Τρόποι αντιμετώπισης.....	22
Βιβλιογραφία.....	25

Εισαγωγή

Ο εκφοβισμός είναι μια γνώριμη μορφή επιθετικής συμπεριφοράς, η οποία αυξάνεται ραγδαία τα τελευταία χρόνια. Είναι κοινός τόπος ότι τέτοιου είδους συμπεριφορές εκδηλώνονται σε παιδικές-κοινωνικές σχέσεις. Επιλέξαμε το θέμα του εκφοβισμού γιατί πιστεύουμε ότι όλοι οι μαθητές έχουν κάποια στιγμή στη σχολική ζωή τους εμπλακεί σε παρόμοια περιστατικά είτε σαν «θύματα» είτε σαν «θύτες». Μας ενδιέφερε να αναζητήσουμε τους λόγους, οι οποίοι αντικατατροπίζουν μια τέτοια συμπεριφορά, αλλά και να αναλύσουμε τις σοβαρές, βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες, αρνητικές επιπτώσεις σε κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο για τα άτομα καθώς επίσης και να καταθέσουμε προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Διερωτηθήκαμε αν η βία ασκείται από μαθητές σε μαθητές η από καθηγητές σε μαθητές και το αντίστροφο. Πολύτιμη ήταν η βοήθεια των καθηγητών και των μαθητών, οι οποίοι μας απάντησαν ειλικρινά στα ερωτηματολόγια που τους δώσαμε. Τέλος, το ουσιαστικότερο κίνητρο για την ενασχόλησή μας με αυτό το θέμα ήταν η βούληση μας για την εδραίωση του συνθήματος στις ζωές μας. «Νικάμε την βία κερδίζουμε την φιλία»

Ορισμός

Με την έννοια εκφοβισμό γνωστή και ως bullying παραπέμπουμε σε ένα φαινόμενο σωματικής και ψυχολογικής κακοποίησης ή στην μείωση ασθενέστερων ατόμων μιας ομάδας. Είναι μια επιθετική πράξη ή συμπεριφορά, η οποία έχει διάρκεια στον χρόνο και εκδηλώνεται σε ένα άτομο το οποίο αδυνατεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Η έννοια αυτή υπογραμμίζει την σκοπιμότητα της πρόκλησης φυσικής και ψυχολογικής βλάβης στα θύματα. Μπορεί να εμφανιστεί σε διάφορα σχολεία, στον στρατό, στην φυλακή, σε αθλητικά σωματεία ακόμα και στην οικογένεια ή στο χώρο εργασίας. Σύμφωνα με έναν επιστήμονα το bullying δεν έχει να κάνει με τον θυμό. Δεν είναι μία σύγκρουση που πρέπει να επιλυθεί, αλλά έχει να κάνει με την περιφρόνηση- ένα πολύ δυνατό συναίσθημα αντιπάθειας σε κάποιον που θεωρείται πως είναι άχρηστος, κατώτερος και είναι ανάξιος σεβασμού. Η περιφρόνηση αυτή προέρχεται από τρία εμφανή ψυχολογικά «πλεονεκτήματα» που επιτρέπουν στα παιδιά να βλάψουν άλλους χωρίς να νιώθουν εμπάθεια, συμπόνια ή ντροπή. Αυτά τα «πλεονεκτήματα» είναι: η αίσθηση της εξουσιοδότησης που τους δίνει το δικαίωμα να πληγώνουν και να ελέγχουν τους άλλους, μία δυσανεξία προς την διαφορετικότητα και στην ελευθερία να αποκλείουν, να απομονώνουν και διαχωρίζουν τους άλλους.

Ο ίδιος επιστήμονας τονίζει τη διαφορά του bullying με το «πείραγμα» στα πλαίσια του παιχνιδιού. Το «πείραγμα» αυτό συνήθως συμβαίνει μεταξύ φίλων και δεν περιλαμβάνει την πρόκληση σωματικού πόνου των άλλων. Αντίθετα το bullying εμπλέκει άτομα που δεν έχουν φιλικές σχέσεις. Η χαρακτηριστική ανισορροπία δύναμης, όπως διατυπώνει στον ορισμό του, μπορεί να αναφέρεται στα ατομικά ή κοινωνικά χαρακτηριστικά του δράστη και του θύματος.

Το «πείραγμα» μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε εκφοβισμό, αν συμβαίνει για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα και το σημαντικότερο, όταν το παιδί αισθανθεί ότι οι πράξεις των άλλων δεν διέπονται από αστείο και δεν γίνονται μέσα στα όρια του παιχνιδιού.

Χαρακτηριστικά σχολικού εκφοβισμού

Θύματα είναι τα παιδιά που ξεφεύγουν από το μέσο όρο είτε στις επιδόσεις, είτε στην εμφάνιση, είτε στη συμπεριφορά. Συνήθως είναι παιδιά εσωστρεφή, που απομονώνονται και δεν επικοινωνούν εύκολα με τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς ή άλλα άτομα του περιβάλλοντός τους. Θα πρέπει να ανησυχήσουμε αν παρατηρήσουμε αλλαγή στη διάθεσή τους, τη συμπεριφορά τους, αποφυγή να πάνε σχολείο, να κάνουν πράγματα που πριν τα ευχαριστούσαν. Επίσης, όταν παραπονιούνται συχνά για σωματικά ενοχλήματα, πέφτουν οι σχολικές τους επιδόσεις και δείχνουν συνεχώς φοβισμένα. Οι θύτες είναι άτομα με μέτριες σχολικές επιδόσεις, χαμηλή αυτοεκτίμηση, που συχνά μεγαλώνουν σε δυσμενές οικογενειακό περιβάλλον. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αντιμετωπίζουν προσωπικές δυσκολίες, κάτι που φορτίζει αυτά τα παιδιά με αρνητικά συναισθήματα, όπως θυμό, θλίψη, απογοήτευση. Για το λόγο αυτό, ο όρος θύτης δεν είναι πάντα ο πιο κατάλληλος για αυτά τα παιδιά.

Μορφές εκφοβισμού

Οι μορφές που μπορεί να πάρει είναι οι ακόλουθες:

1.Λεκτικός: Λεκτικός εκφοβισμός είναι η συστηματική χρησιμοποίηση υβριστικών εκφράσεων, φραστικών επιθέσεων, προσβολών και απειλών, αγενών σχολίων και ειρωνείας, χρήση παρατσουκλιών.

2.Εκφοβισμός με εκβιασμό: Εκφοβισμός με εκβιασμό είναι η εκούσια απόσπαση χρημάτων ή προσωπικών αντικειμένων, η οποία συνοδεύεται από απειλές ή και τον εξαναγκασμό σε αντικοινωνικές πράξεις.

3.Σωματικός: γίνεται με φυσικό τραυματισμό ή ακόμα και με την απειλή τραυματισμού, μέσα από σπρωξίματα, χτυπήματα, σκουντήματα, αγκωνιές, γροθιές και κλοτσιές, τρικλοποδιές, χτυπήματα με αντικείμενα, τσιμπήματα και δαγκωνιές, φτυσίματα, μαλλιοτραβήγματα, καταστροφή προσωπικών ειδών του θύματος.

4.Κοινωνικός ή έμμεσος: εκφράζεται με την προσπάθεια να απομονωθεί και να αποκλειστεί κοινωνικά το θύμα μέσα από την αγνόηση ατόμου, την πρόκληση αντιπάθειας, τη δυσφήμιση και τη συκοφαντία, μέσα από τη διάδοση κουτσομπολιών και γενικότερα κακόφημων, ψευδών στοιχείων, την αποκάλυψη ακόμα και τη διαστρέβλωση όσων εκμυστηρεύτηκε το θύμα (την συγκεκριμένη μορφή την συναντάμε πιο συχνά ανάμεσα στα κορίτσια)

5.Ηλεκτρονικός: ο σύγχρονος τρόπος μέσα από την αποστολή υλικού με υβριστικό ή και απειλητικό ακόμα περιεχόμενο με μηνύματα ή και βίντεο στο κινητό, με e-mails, στο facebook, σε chat rooms, χρήση ή και παραποίηση των προσωπικών δεδομένων του θύματος, δημιουργία ιστοσελίδων ή και προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με παραποιημένα και ψεύτικα χαρακτηριστικά, παραποιημένες φωτογραφίες, βίντεο, αποκλεισμός του από δικτυακές ομάδες, απειλητικές κλήσεις στο κινητό του συνήθως από άγνωστα νούμερα...

6.Οπτικός: κυκλοφορία μεταξύ των μαθητών σημειωμάτων με κακόηθες ή ταπεινωτικό περιεχόμενο για το θύμα, ανάρτηση τέτοιων μηνυμάτων σε χώρους του σχολείου ορατούς προς το σύνολο των μαθητών (τοίχους, πόρτες, πίνακες) ή ακόμα και πάνω στο θύμα (σημειώματα στην πλάτη, στο θρανίο, στην τσάντα του θύματος

7.Ψυχολογικός: συνδυασμός πολλών άλλων μορφών εκφοβισμού, όπως απειλές, μηνύματα και e-mails, προσβλητικές αναρτήσεις, εκμετάλλευση, συναισθηματικός εκβιασμός, απειλές για την ασφάλεια κάποιου, με σκοπό την πρόκληση ψυχολογικής βλάβης στο θύμα. Ακόμη και σοβαρές σεξουαλικές επιθέσεις.

8.Ρατσιστικός: γίνεται με την χρήση και την διάδοση αρνητικών σχολίων λόγω της καταγωγής του θύματος, του κοινωνικού-οικονομικού επιπέδου του, του σεξουαλικού προσανατολισμού, κάποιου σωματικού ελαττώματος ή ασθένειας... γενικότερα γίνονται "επιθέσεις" λόγω της διαφορετικότητας.

9.Σεξουαλικός: υβριστικά σχόλια, σκίτσα και γκράφιτι με σεξουαλικό περιεχόμενο, ανήθικες χειρονομίες, ανεπιθύμητο άγγιγμα, μέχρι και σοβαρές σεξουαλικές επιθέσεις, με σκοπό τη δημιουργία αισθημάτων αμηχανίας, ντροπής και εξευτελισμού του θύματος.

Ιστορική Αναδρομή

Το φαινόμενο του εκφοβισμού προέρχεται από την αγγλική λέξη bully, η οποία στα ελληνικά αποδίδεται σαν νταής.

Χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη δεκαετία του 1530 και σήμαινε "Αλεξάνδρα" αναφερόμενη και στα δύο φύλα από την Ολλανδική λέξη Boel που σημαίνει "εραστής, αδελφός" και είναι μάλλον υποκοριστικό της γερμανικής λέξης buole "αδελφός. Η λέξη έχασε την αρχική της έννοια στα μέσα του 17ου αιώνα, αποκτώντας τη σημασία "καυχησιάρης", δηλαδή αυτός που

παρενοχλεί τους αδύναμους. Αυτό μπορεί να ήταν μια σύνδεση μεταξύ της έννοιας του «εραστή» και του «τυχοδιώκτη» όπως "προστάτης μιας πόρνης», η οποία ήταν μία αίσθηση του «νταή». Το ρήμα «να εκφοβίσει» πιστοποιείται για πρώτη φορά το 1710. Στο παρελθόν, στην αμερικανική κουλτούρα, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί με διαφορετικό τρόπο, για να δηλώσει θαυμασμό / προτροπή, κυρίως σχετίζεται με τον Θίοντορ Ρούσβελτ.

Η λέξη εκφοβισμός στη γαλλική γλώσσα ονομάζεται *chicane*, που σημαίνει «η κακόβουλη παρενόχληση, ο εκφοβισμός, η παρενόχληση, η δίωξη, η γραφειοκρατική προσήλωση στο γράμμα του νόμου, που γίνεται στον υφιστάμενο ή εις βάρος των πολιτών από τους εκφοβιστές υπαλλήλους που απαιτούν άσκοπα συνέχεια νέα πιστοποιητικά και σφραγίδες, αφήνοντάς τους έτσι να περιμένουν για το τίποτα.»

Με αυτήν την έννοια, η λέξη του εκφοβισμού εφαρμόζεται ειδικά σε σχέση με την κατάχρηση εξουσίας και την παρενόχληση σε γραφειοκρατικά συστήματα.

Σήμερα χρησιμοποιείται συχνά ως συνώνυμο για την ομάδα με ψυχοτραυματισμό που έχει επισημανθεί για τα επαναλαμβανόμενα βασανιστήρια, την υποδούλωση, την ταπείνωση ή τον περιορισμό ενός ατόμου ή μιας ομάδας από άλλο άτομο ή ομάδα με επιθετικότητα ή χειραγώγηση.

Με τη μεταφορική έννοια, λοιπόν, η λέξη χρησιμοποιείται για να αναφερθεί σε οποιοδήποτε περιορισμό των ασθενέστερων ατόμων από ισχυρότερα.

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μελετήθηκε για πρώτη φορά το 1978 στη Νορβηγία και 9 χρόνια μετά, το 1987, σε πολλά επιστημονικά περιοδικά εμφανίζεται ο σχετικός όρος "bullying". Ενώ στην Ελλάδα ο σχολικός εκφοβισμός αποτέλεσε αντικείμενο ερευνητικής μελέτης πολύ αργότερα από ότι στον διεθνή χώρο και αυτό γιατί είναι ένα αρκετά σύγχρονο φαινόμενο στην εμφάνιση. Η πρώτη αναφορά στον σχολικό εκφοβισμό ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1990.

Ενώ σαν φαινόμενο επισημαίνεται και καταγράφεται τη δεκαετία του 1970, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι εμφανίζεται και τότε. Εξάλλου αποτελεί μια ακόμη έκφραση της βίαιης συμπεριφοράς η οποία υπάρχει από την γέννηση του ανθρώπου.

Στο φαινόμενο του bullying εμπλέκονται πολλά μέρη:

Το παιδί που δέχεται βία

Το παιδί ή ομάδα παιδιών που ασκεί βία

Τα παιδιά θεατές

Οι εκπαιδευτικοί

Οι γονείς

Στην ουσία αναφέρεται στην βία μεταξύ παιδιών. Στην ιστορία του Ολιβερ Τουίστ - που διαδραματίζεται τον 19ο αιώνα - υπάρχουν πολλά στοιχεία βίας μεταξύ παιδιών τα οποία επιβιώνουν μέχρι σήμερα.

Σύμφωνα με τον Olweus σχολική βία και σχολικός εκφοβισμός παρατηρείται όταν ένα παιδί «εκτίθεται, κατ' επανάληψη και σε διάρκεια χρόνου, σε αρνητικές πράξεις από ένα ή περισσότερα άτομα.»

Ο όρος «αρνητική πράξη» αναφέρεται στην πράξη εκείνη με την οποία «ένα άτομο προκαλεί εσκεμμένη βλάβη ή συναισθηματική δυσκολία σε άλλο άτομο, μέσω σωματικής επαφής, λεκτικώς ή με άλλους τρόπους.»

Μια σημαντική παράμετρος που τίθεται είναι η έννοια της επανάληψης. Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού δεν είναι ένα μεμονωμένο γεγονός. Δεν είναι ένας απλός τυχαίος καβγάς μεταξύ δυο παιδιών στη σχολική αυλή. Επίσης περιλαμβάνει ανισορροπία δύναμης ή εξουσίας μεταξύ του παιδιού που εκφοβίζει και του παιδιού που εκφοβίζεται.

Το αποτέλεσμα αυτής της πράξης είναι η δεύτερη σημαντική παράμετρος. Οι πράξεις σχολικού εκφοβισμού έχουν αποτέλεσμα ή θα μπορούσαν να έχουν ως αποτέλεσμα σωματική βλάβη ή συναισθηματικές δυσκολίες (δυσκολίες συμπεριφοράς) πάνω στο παιδί.

Η τελευταία παράμετρος έχει να κάνει με τις μορφές του σχολικού εκφοβισμού ο οποίος μπορεί να είναι σωματικός, λεκτικός ή με οποιαδήποτε άλλη μορφή.

Αίτια Σχολικού Εκφοβισμού

Τα αίτια είναι τα ακόλουθα:

1. Έλλειψη ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης αλλά και η άγνοια σε σχέση με τη διαχείριση ανάλογων κρίσεων από τους ενήλικες του περιβάλλοντος του παιδιού, δηλαδή εκπαιδευτικούς και γονείς.
2. Οικογενειακές παράμετροι, όπως η έλλειψη φροντίδας, υποστήριξης και ενθάρρυνσης των παιδιών μέσα στην οικογένεια, έλλειψη ισορροπημένης σχέσης μεταξύ των γονέων, οικογενειακές συγκρούσεις και προβλήματα όπως ένα διαζύγιο καθώς επίσης και θέματα παραμέλησης και κακοποίησης των παιδιών από τους γονείς.
3. Η μεγάλη έμφαση που δίνεται από τους γονείς αλλά και τους εκπαιδευτικούς στην ακαδημαϊκή επιτυχία γεγονός το οποίο οδηγεί

στο να θεωρείται η οποιαδήποτε σχολική επιτυχία ως ένας σημαντικός δείκτης της αυτοεκτίμησης για ένα παιδί. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο μαθητής ο οποίος αποτυγχάνει στη σχολική επίδοση να νιώθει ανεπαρκής, να διαμορφώνει αρνητική ταυτότητα και έτσι να οδηγείται στην προσχώρηση σε συμμορίες και σε συμπεριφορές βίας και επιθετικότητας στο σχολικό περιβάλλον αλλά και σε εκδηλώσεις εκφοβισμού απέναντι σε μαθητές με υψηλή σχολική επίδοση .

4. Η έλλειψη συμμετοχής σε σχολικές δραστηριότητες, η έλλειψη εξωσχολικών δραστηριοτήτων για την εκτόνωση του άγχους.

5. το φύλο αφού τις περισσότερες φορές ο δράστης είναι αγόρι.

6. Η εθνικότητα αφού παρατηρούνται πολλές φορές έντονα φαινόμενα ρατσισμού σε άτομα που εκφοβίζονται.

7. Η εφηβεία ως στάδιο ανάπτυξης και απαρτίωσης της ταυτότητας του ατόμου, καθώς χαρακτηρίζεται από αντιδράσεις, όπως ευσυγκινησία, αντιδραστική και εχθρική στάση προς τους άλλους, εναντίωση προς κάθε μορφή εξουσίας, έλλειψη αυτοπεποίθησης ή αίσθημα παντοδυναμίας.

8. Περιπτώσεις εκφοβισμού, θα μπορούσαν ίσως να αιτιολογηθούν από την αδυναμία των παιδιών να κατανοήσουν πλήρως τις επιπτώσεις των πράξεών τους. Δεν αντιλαμβάνονται -πάντα- πως ό,τι για τα ίδια αποτελεί ένα αθώο πείραγμα χωρίς κάποια εχθρική διάθεση, όμως βιώνεται από το παιδί-θύμα ως μια επώδυνη μειωτική εμπειρία.

9. Επίδιωξη του θύτη είναι να προβληθεί μπροστά στους φίλους και συμμαθητές του, επιλέγοντας -ατυχώς- την επίτευξη αυτής της αυτοπροβολής με το να συμπεριφερθεί άσχημα ή και ταπεινωτικά σ' έναν πιο αδύναμο συμμαθητή του.

10. Μεγάλο ρόλο παίζει η προσωπικότητα του θύματος αλλά και του θύτη.

11. Μια σημαντική αιτία είναι η χαμηλή αυτοεκτίμηση των θυτών, οι οποίοι ζητούν επιβεβαίωση μέσω των πράξεών τους.

12. Το αίσθημα ατομικής ευθύνης του δράστη για μια αρνητική πράξη βίας, όπως ο εκφοβισμός, μειώνεται, όταν συμμετέχουν σε αυτήν αρκετά άτομα, και μειώνονται αντίστοιχα και τα αισθήματα εποχής. Έτσι συμμετέχουν στις πράξεις εκφοβισμού και μαθητές-παρατηρητές, οι οποίοι δεν έχουν επιθετική συμπεριφορά.

13. Τα σχολεία διαφέρουν κατά πολύ μεταξύ τους στη συχνότητα και την ένταση των περιστατικών εκφοβισμού τα οποία συμβαίνουν στη σχολική κοινότητα. Η πλειοψηφία των μαθητών και των εκπαιδευτικών των σχολείων, στα οποία κυριαρχεί ο σχολικός εκφοβισμός, υποστηρίζει πως το ίδιο το σχολείο επηρεάζει την κατάσταση.

Παράγοντες που επηρεάζουν θετικά το σχολικό κλίμα θεωρούνται οι ακόλουθοι:

- Οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών.
- Η ποιότητα των σχολικών εγκαταστάσεων και η ασφάλεια των μαθητών στο σχολικό χώρο.
- Η αποτελεσματικότητα της διοίκησης του σχολείου στην επικοινωνία με τα μέλη της σχολικής κοινότητας.
- Το ενδιαφέρον των μαθητών για τη μάθηση και την επιτυχία στο σχολείο.
- Οι αξίες των μαθητών, ιδιαίτερα η αυτοπειθαρχία και ο σεβασμός προς τους άλλους.
- Οι σχέσεις των μαθητών μεταξύ τους, δηλαδή το ενδιαφέρον και ο σεβασμός του ενός προς τον άλλο και η αμοιβαία συνεργασία.
- Η καθοδήγηση-συμβουλευτική η οποία παρέχεται προς τους μαθητές.
- Οι σχέσεις του σχολείου με τους γονείς των μαθητών και τη σχολική κοινότητα.
- Η διαχείριση της τάξης από τους εκπαιδευτικούς, δηλαδή η αποτελεσματική οργάνωση της τάξης και η αποτελεσματική χρήση του σχολικού χρόνου.

ΣΥΝΕΤΠΕΙΕΣ

Τα παιδιά που πέφτουν επαναλαμβανόμενα θύματα σχολικού εκφοβισμού εμφανίζουν καταθλιπτική συμπτωματολογία και συχνά αυτοκτονικό ιδεασμό. Δυστυχώς, πολλά παιδιά στον κόσμο έχουν οδηγηθεί στην αφαίρεση της ζωής τους και παρά την ενημέρωση των τελευταίων ετών, τέτοια φαινόμενα εξακολουθούν να υπάρχουν. Συχνά ακούγεται η ένσταση ότι στο σχολικό περιβάλλον ανέκαθεν υπήρχαν ανώδυνα περιπαικτικά περιστατικά συνομηλίκων. Η απάντηση είναι ότι ποτέ αυτά τα περιστατικά δεν ήταν ανώδυνα. Πάντα επηρέαζαν και επηρεάζουν την ψυχική υγεία των παιδιών και κατά συνέπεια των ενηλίκων.

Συνέπειες Σχολικού Εκφοβισμού

Καταρχάς, το bullying μπορεί να έχει αντίκτυπο στο κοινωνικό περιβάλλον ενός σχολείου δημιουργώντας κλίμα φόβου μεταξύ των μαθητών, εμποδίζοντας την ικανότητά τους να μάθουν και οδηγώντας σε αντικοινωνικές συμπεριφορές. Επιπρόσθετα,

θύματα μα και θύτες του bullying αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα όπως μοναξιά, δυσκολία στο να κάνουν φίλους, μαθησιακές δυσκολίες ή αποτυχία στο σχολείο και πολλές φορές υιοθετούν προβληματικές συμπεριφορές (π.χ. κάπνισμα, αλκοολισμός). Συνεχίζοντας, το bullying συνδέεται και με άλλες μορφές αντικοινωνικής ή προβατικής συμπεριφοράς όπως βανδαλισμούς, κλοπές σε καταστήματα, «κοπάνες» ή αποβολές από το σχολείο ή διακοπή του σχολείου και χρήση ναρκωτικών ή άλλων ψυχοτρόπων ουσιών (π.χ. χαπιών). Κι ας περάσουμε στο μάλλον σημαντικότερο στοιχείο της παρούσης εργασίας: «...Οι θύτες φαίνεται ότι διατηρούν την συμπεριφορά αυτή και κατά την ενηλικίωσή τους, επηρεάζοντας αρνητικά την ικανότητά τους να αναπτύξουν και να διατηρήσουν εποικοδομητικές σχέσεις και ομαλή κοινωνική ζωή...». Σε αυτή τη διαπίστωση, λοιπόν, το bullying προβάλλει ως η αρχή ενός δείγματος γενικώς αντικοινωνικής και προβατικής συμπεριφοράς η οποία μπορεί να επεκταθεί στην ενηλικιότητα. Σύμφωνα με έρευνα στην Νορβηγία και τη Σουηδία το bullying μπορεί να οδηγήσει σε εγκληματική συμπεριφορά στο μέλλον εφόσον: Το 60% των αγοριών που ήταν θύτες στο γυμνάσιο καταδικάστηκαν για τουλάχιστον ένα έγκλημα ως ενήλικες. Το 35-40% των ως άνω αγοριών είχαν 3 και πλέον καταδίκες από την ηλικία των 24 ετών. Μετά, επομένως, από αυτές τις διαπιστώσεις μπορούμε κάλλιστα να θεωρήσουμε πώς το bullying μπορεί να αποτελεί ένα πρώτο στάδιο εκδήλωσης προβατικής συμπεριφοράς, ένα «πρώτο βήμα» στην παραβατικότητα.

Τα παιδιά που εκφοβίζονται έχουν περισσότερες πιθανότητες να υποφέρουν από κατάθλιψη και άγχος και μερικά από τα συμπτώματα που αναγράφονται παρακάτω, μπορεί να εξακολουθήσουν να υπάρχουν μέχρι την ενηλικίωση. Έχουν συχνά τάσεις αυτοκτονίας, που μπορεί να συνεχίσουν και μέχρι την ενηλικίωση. Σε μία μελέτη, οι ενήλικες που υπήρξαν θύματα σχολικού εκφοβισμού ήταν 3 φορές πιο πιθανόν να κάνουν σκέψεις για αυτοκτονία. Είναι πιο πιθανόν να παρουσιάσουν σωματικά συμπτώματα, που περιλαμβάνουν πονοκέφαλους, ημικρανίες, δερματικά προβλήματα (π.χ. έκζεμα, ή ψωρίαση) έλκος, τρέμουλο, αυξημένους παλμούς, κρίσεις πανικού κ.ά. Σχετική έρευνα έδειξε ότι τα θύματα σχολικού εκφοβισμού -δημοτικής ηλικίας- είχαν τις διπλάσιες πιθανότητες να εμφανίσουν ψυχωτικά συμπτώματα στην εφηβεία. Είναι πιο πιθανό να παραπονιούνται για την υγεία τους. Σε μία μελέτη, η θυματοποίηση σχετίστηκε με την κατάσταση υγείας χρόνια αργότερα. Μείωση της

σχολικής απόδοσης και παρουσίας στο σχολείο, όπως και αυξημένες πιθανότητες να παρατήσουν εντελώς το σχολείο. Έχουν περισσότερες πιθανότητες να αντιδράσουν με εξαιρετικά βίαιο τρόπο. Σε 12 από τα 15 περιστατικά στη δεκαετία του 1990, όπου μαθητές έριξαν πυρά στο σχολείο τους, οι σκοπευτές ήταν θύματα σχολικού εκφοβισμού. αυξημένο αίσθημα θλίψης και μοναξιάς αλλαγές στον ύπνο και στις διατροφικές συνήθειες απώλεια ενδιαφέροντος για δραστηριότητες.

Τα παιδιά που εκφοβίζουν έχουν αυξημένες πιθανότητες κατάχρησης αλκοόλ και άλλων ναρκωτικών κατά την περίοδο της εφηβείας, καθώς και ως ενήλικες. Είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε καβγάδες, σε βανδαλισμούς και να παρατήσουν το σχολείο. Είναι πιο πιθανό να ασκήσουν πρόωρη σεξουαλική δραστηριότητα. Είναι πιο πιθανό να έχουν προβλήματα με τον νόμο όταν ενηλικιωθούν. Σε μία μελέτη, 60% των αγοριών που εκφόβιζαν στο Γυμνάσιο είχαν ήδη προβλήματα με τον νόμο πριν συμπληρώσουν τα 24 έτη. Επίσης, αυτά τα άτομα, όταν ενηλικιωθούν, είναι πιο πιθανόν να ασκούν βία στους συντρόφους τους και στα παιδιά τους, και αδυνατούν να κρατήσουν τις φιλικές τους σχέσεις.

Συνέπειες διαδικτυακού εκφοβισμού

Το φαινόμενο του Διαδικτυακού εκφοβισμού εγκυμονεί σοβαρές επιπτώσεις για την ψυχική υγεία του θύματος, αλλά και του θύτη. Η αυτοεκτίμηση του ατόμου που υφίσταται Διαδικτυακό εκφοβισμό πλήττεται έντονα τόσο ώστε σε μερικές περιπτώσεις συνδέεται με το αίσθημα της ενοχής. Το άτομο αρχίζει να αναπαράγει αρνητικές σκέψεις και η επίδοση των κοινωνικών του ικανοτήτων μειώνεται σημαντικά. Κάποιες φορές, κυρίως κατά την εφηβική ηλικία η αποχή από το σχολείο και από τις παρέες των συνομηλίκων αποτελεί προσωρινό καταφύγιο, ενώ ταυτόχρονα η αυτοκτονία θεωρείται ως η μοναδική λύση στο πρόβλημα. Άτομα που δέχτηκαν έντονα Διαδικτυακό εκφοβισμό ενδέχεται στο μέλλον να παρουσιάσουν μεγαλύτερη αστάθεια στις διαπροσωπικές τους σχέσεις συνοδευόμενη από την κοινωνική απομόνωση. Από την άλλη, οι εκφοβιστές τείνουν να είναι άτομα με έντονη αντικοινωνική συμπεριφορά, επιρρεπή στο αλκοόλ και απομονωμένα από τους συνομηλίκους. Μακροπρόθεσμα αντιλαμβάνονται ότι ο εκφοβισμός δεν αποτελεί μορφή ικανοποίησης και αναγνώρισης, βιώνοντας έτσι έντονη προσωπική απογοήτευση.

ΣΥΝΕΠΤΕΙΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Ο εκφοβισμός έχει πολύ σοβαρές και διαρκείς αρνητικές επιπτώσεις στην Ψυχική και Σωματική Υγεία των ατόμων όπως: Ανάπτυξη κατάθλιψης, φοβιών, Πανικού, Αρνητικών σκέψεων που φτάνουν μέχρι την Αυτοκτονία, Ψυχοσωματικά προβλήματα όπως πονοκεφάλους, διατροφική διαταραχή, εμετός κ.λπ. Όλα αυτά τα φαινόμενα τα βιώνουν και αυτοί που βιώνουν εκφοβισμό και βία & αυτοί που το κάνουν και εκφοβίζουν, και αυτοί που παρακολουθούν παθητικά, (οι Μάρτυρες-Θεατές). Μπορούμε να κατανοήσουμε τις Αρνητικές Επιπτώσεις στα Θύματα πιο εύκολα, αλλά για τους μάρτυρες-θεατές δεν είναι τόσο ξεκάθαρες. Όμως και οι θεατές βιώνουν με την Παθητική Παρακολούθηση του Εκφοβισμού η εμπειρία είναι δύσκολη γιατί βιώνουν συναισθήματα Ανημπορίας & Ανικανότητάς να αντιδράσουν και έχουν την αίσθηση Φοβίας και ότι και οι ίδιοι μπορεί σύντομα να βρεθούν σε αυτή τη θέση του Θύματος, αλλά να βιώσουν ακόμα & την αίσθημα Έλλειψη Υποστήριξη από το περιβάλλον, (σχολείο, υπεύθυνοι, γονείς κτλ) να μπορούν να κάνουν κάτι να το σταματήσουν. Όσο και αν φαίνεται παράλογο & οξύμωρο, ακόμα και οι θύτες βιώνουν αρνητικές επιπτώσεις. Βιώνουν Αντικοινωνική και Βίαση Συμπεριφορά, Εσωτερικοποιημένο Θυμό, Κατάθλιψη καθώς και υπερβολικό άγχος και βία Θυμό με ανάγκη εκτόνωσης στους άλλους, Μπλοκαρισμένα συναισθήματα, Ανάγκη άσκησης Σεξουαλικής βίας Χαμηλή σχολική επίδοση, Συνεχείς αποτυχίες, Χαμηλή Αυτοπεποίθηση, Έλλειψη σταθερών διαπροσωπικών σχέσεων. Τα άτομα αυτά, οι θύτες, έχουν αισθήματα Θυμού, απομόνωσης, απόρριψης, αρνητικότητας, έλλειψης αυτοπεποίθησης. Τέλος, τα θύματα βιώνουν τα χειρότερα αισθήματα όπως Ανικανότητας/ ανημπορίας Απόρριψης, Αίσθημα έλλειψης αξίας & προσωπικότητας, Χαμηλή αυτοπεποίθηση, Έλλειψη νοήματος Ζωής, Κατάθλιψη, Ψυχοσωματικά προβλήματα, Σκέψεις και τάσεις αυτοκτονίας/ απόπειρες αυτοκτονίας με προσδοκία να «ΑΚΟΥΣΤΟΥΝ» από τους άλλους για το πόνο & αδιέξοδο που βιώνουν.

Προφίλ Θυμάτων

Τα θύματα είναι συνήθως άτομα ντροπαλά και συνεσταλμένα, επιφυλακτικά, ευαίσθητα, ήσυχα, με περισσότερες αγωνίες και ανασφάλειες από το μέσο μαθητή. Έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και αρνητική αυτο-εικόνα, που τα ωθεί στο σημείο να θεωρούν τους εαυτούς τους «αποτυχημένους». Η χαμηλή αυτοεκτίμηση μάλιστα χαρακτηρίζει τα θύματα του σχολικού εκφοβισμού και στην ενήλικη ζωή. Έχει υποστηριχθεί ότι τα τυπικά θύματα υπολείπονται ως προς τις κοινωνικές τους δεξιότητες. Διακατέχονται από χαμηλό πνεύμα συνεργασίας. Έχουν λίγους φίλους στο σχολείο και ακόμη λιγότερους έως κανέναν στενό φίλο, με αποτέλεσμα να περνούν συχνά το διάλειμμα μόνα και να κατακλύζονται από ένα γενικότερο αίσθημα μοναξιάς έως εγκατάλειψης στο σχολείο. Ως εκ τούτου τόσο οι μαθητές όσο και οι μαθήτριες που γίνονται θύματα εκφοβισμού, σε όλη τη σχολική τους πορεία απολαμβάνουν λιγότερο το σχολείο από ό,τι οι θύτες και οι παρευρισκόμενοι.

Η πολύ χαμηλή δημοτικότητά τους μπορεί να ερμηνευθεί ως αιτία και συνάμα ως απότοκος του εκφοβισμού που υφίστανται από τους συμμαθητές ή/και τις συμμαθήτριές τους. Μπορεί ένας λόγος για τον οποίο μπαίνουν αυτοί στο στόχαστρο του εκφοβισμού να είναι η προϋπάρχουσα χαμηλή δημοτικότητά τους. Από την άλλη μπορεί καθώς η θυματοποίησή τους παρατείνεται χρονικά, να απομονώνονται σταδιακά ή να αποκλείονται από την ομάδα ομηλίκων όλο και περισσότερο, οπότε η δημοτικότητά τους ολοένα μειώνεται και εισπράττουν απόρριψη. Η διεκδικητικότητά τους βρίσκεται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, καθώς τους είναι δύσκολο να υποστηρίξουν τον εαυτό τους, να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους και να επιβληθούν στην ομάδα. Η συνήθης αντίδρασή τους στις προσβολές και επιθέσεις που δέχονται από τους συμμαθητές τους είναι το κλάμα (τουλάχιστον στις μικρότερες τάξεις) και η απόσυρση. Πρόκειται για τα λεγόμενα «παθητικά» θύματα. Η στάση τους απέναντι στη βία και την επιθετικότητα είναι κατά κανόνα αρνητική. Υπάρχουν κάποιες ιδιότητες που χαρακτηρίζουν ειδικά τα αγόρια-θύματα και πριν ακόμα από την έναρξη του εις βάρος τους εκφοβισμού. Συνεντεύξεις με τους γονείς τους κατέδειξαν ότι από μικρή ηλικία διακρίνονται από μια συγκεκριμένη επιφυλακτικότητα και ευαισθησία. Επίσης από σωματικής πλευράς τα αγόρια-θύματα είναι κατά πάσα πιθανότητα πιο αδύναμα από το συνολικό πληθυσμό των αγοριών. Ο συνδυασμός τέτοιων

χαρακτηριστικών μπορεί να καταστήσει εξ αρχής τα αγόρια αυτά εύκολους στόχους εκφοβισμού, ενώ με την ακόλουθη επαναληψιμότητα των παρενοχλήσεων συνθέτουν έναν φαύλο κύκλο: από τη μία ο εκφοβισμός που υφίστανται αυξάνει τις αγωνίες, τις ανασφάλειες και την αρνητική τους αυτοεκτίμηση και από την άλλη η αύξηση αυτή τα καθιστά ακόμη πιο ευάλωτα στον εκφοβισμό.

Επίσης υπάρχουν ενδείξεις ότι τα αγόρια θύματα έχουν από πριν στενότερες και καλύτερες σχέσεις με τους γονείς τους από ότι τα αγόρια συνολικά, και ιδιαίτερα με τις μητέρες τους• κάτι που συχνά οι δάσκαλοι εκλαμβάνουν ως υπερπροστατευτικότητα από την πλευρά των μητέρων. Επίσης έχει υποστηριχθεί, ότι οι μητέρες των θυμάτων είναι αυταρχικές απέναντί τους, θέλουν να ελέγχουν τα παιδιά τους σε υπερβολικό βαθμό και ότι οι οικογένειές τους είναι τόσο συνεκτικές που δεν ευνοούν τη σύναψη διαπροσωπικών σχέσεων των παιδιών εκτός οικογένειας.

Ομάδα υψηλού κινδύνου θυματοποίησης συνιστούν και οι μαθητές και μαθήτριες που με κάποιον τρόπο ξεχωρίζουν, που γίνονται αντιληπτοί από την πλειοψηφία ως διαφορετικοί, για παράδειγμα άτομα με πασιφανή σωματική αδυναμία ή με ειδικές ανάγκες, μαθητές και μαθήτριες με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες ή στο άλλο άκρο με εξαιρετικά καλές επιδόσεις, καθώς επίσης αλλοδαποί, οπότε πρόκειται για προφανή περίπτωση ρατσιστικού εκφοβισμού.

Πάντως, τα εξωτερικά, οφθαλμοφανή σημάδια διαφορετικότητας παίζουν πολύ μικρό ρόλο στην έναρξη της θυματοποίησης από ότι γενικά εικάζεται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις βέβαια μπορεί να έχουν κάποια σημασία και αυτά τα σημάδια απόκλισης. Οι δράστες ενοχλούν τα κλασικά θύματα χωρίς αυτά να τους έχουν προκαλέσει.

Αυτά τα θύματα ονομάζονται παθητικά. Υπάρχουν όμως και κάποια παιδιά που -προκαλούν τους συμμαθητές τους συμπεριφερόμενα τα ίδια ακατάλληλα: «χώνονται» στο παιχνίδι και δεν τηρούν τους κανόνες του παιχνιδιού και της τάξης και γενικά γίνονται «μπελάς» για τους συμμαθητές τους και όταν οι τελευταίοι αντιδρούν, αυτά σπεύδουν να διαμαρτυρηθούν. Αυτά κατονομάζονται «προκλητικά» θύματα, γιατί θεωρείται ότι τουλάχιστον εν μέρει προκαλούν τα ίδια τον εις βάρος τους εκφοβισμό. Επίσης υπάρχει περίπτωση κάποιος μαθητής ή κάποια μαθήτρια να υποδύεται το θύμα ώστε να κερδίσει αποδοχή από τους συμμαθητές του/της και να αυξήσει τη δημοτικότητά του/της. Ο μαθητής αυτός ή η μαθήτρια παίζει το ρόλο του «κλόουν» της

τάξης και υποκρίνεται ότι είναι θύμα κατόπιν συμπαιγνίας με τους συμμαθητές του/της. Επιπλέον, υπάρχει η περίπτωση να παραπονιέται κάποιος μαθητής ή κάποια μαθήτρια για την ομάδα ομηλικών χωρίς να συντρέχει πράγματι λόγος, οπότε πρόκειται για ψευδό θύμα (false victim).

Παρά τη διαπιστωμένη διαφοροποίηση θυτών και θυμάτων ως προς τα παραπάνω χαρακτηριστικά και συνάμα λόγω αυτής, οφείλεται προσοχή εκ μέρους των εκπαιδευτικών και των σχολικών ψυχολόγων ώστε να μην προβούν σε στερεοτυπικές κατηγοριοποιήσεις των μαθητών και μαθητριών. Κάτι τέτοιο εκτός από ανώφελη προκατάληψη, θα ήταν και άτοπο, καθώς οι παραπάνω παρατηρήσεις δεν έχουν απόλυτη ισχύ: μερικοί από τους πιο φρόνιμους και εξυπηρετικούς μαθητές μπορεί να φέρονται σκληρά στους συμμαθητές τους, όπως μερικοί από τους πιο φιλικούς και κοινωνικούς μπορεί να βιώνουν τακτικά θυματοποίηση ή ακόμη και από τους πιο ρωμαλέους και γυμνασμένους που απαξιώνουν όμως τη χρήση βίαιων μέσων και έτσι δεν ανταποδίδουν τον εκφοβισμό.

Προφίλ θυτών

Γενικά το ρόλο του θύτη διαδραματίζουν αγόρια είτε μεμονωμένα είτε σε ομάδες μικτές ομάδες μαθητών και μαθητριών ή λιγότερο συχνά κορίτσια, κατά κανόνα σε ομάδες. Συνηθέστερα η εκφοβιστική συμπεριφορά λαμβάνει χώρα μεταξύ μαθητών ή/και μαθητριών του ίδιου τμήματος ή έστω της ίδιας τάξης και επομένως μεταξύ συνομηλικών. Στις περιπτώσεις όμως που υπάρχει διαφορά ηλικίας μεγαλύτερος είναι κατά κανόνα ο θύτης. Μάλιστα σε κάθε σχολικό ίδρυμα ο εκφοβισμός «ανθεί» ιδιαίτερα σε συγκεκριμένα σχολικά τμήματα.

Οι δράστες είναι διασπαστικά άτομα, που αρέσκονται να αρχίζουν καυγάδες και διακρίνονται από επιθετικότητα. Το κυριότερο χαρακτηριστικό των θυτών είναι η επιθετικότητα τόσο προς τους ομηλικούς τους όσο και προς τους ενήλικες, γονείς και δασκάλους. Γενικά η στάση τους απέναντι στη βία και τη χρήση βίαιων μέσων είναι πιο θετική από του μέσου μαθητή. Επιπλέον διακρίνονται από παρορμητικότητα και χαμηλή ενσυναίσθηση,

αλλά θετική αυτοεικόνα. Ως προς τη σωματική διάπλαση, κατά κανόνα υπερέχουν από το μέσο συμμαθητή τους και πολύ περισσότερο από τους συγκεκριμένους συμμαθητές τους που επιλέγουν για στόχους της επιθετικής τους συμπεριφοράς.

Όσον αφορά το κοινωνικό τους προφίλ, σύμφωνα με τον πρωτεργάτη στο χώρο, δεν υπολείπονται από τους συμμαθητές τους σε κοινωνικές δεξιότητες. Έχει υποστηριχθεί πάντως και το αντίθετο, ότι δηλαδή έχουν περιορισμένες κοινωνικές και διαπροσωπικές δεξιότητες, ενώ υπάρχουν και στοιχεία ότι τρέφουν αισθήματα ανεπάρκειας, διακατέχονται από χαμηλό πνεύμα συνεργασίας και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Όσο πιο συχνά εκφοβίζει ένας μαθητής/ μία μαθήτρια, τόσο πιο χαμηλή αυτοεκτίμηση έχει. Γενικά όμως η σχέση μεταξύ εκφοβιστικής συμπεριφοράς και αυτοεκτίμησης είναι αμφιλεγόμενη, καθώς οι διαπιστώσεις των διάφορων ερευνητών για την αυτοεκτίμηση των θυτών είναι αντικρουόμενες. Το άγχος των έφηβων θυτών κινείται σε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα από των μη θυτών, χαρακτηριστικό που τους προσδίδει μία άνεση και επικαλύπτει ίσως το αίσθημα ανεπάρκειάς τους, οπότε προς τα έξω δείχνουν σκληροί, δημοφιλείς και με αυτοπεποίθηση. Συνήθως περιβάλλονται από δυο-τρεις φίλους που τους υποστηρίζουν. Η ευρύτερη δημοτικότητά τους κινείται σε μέσα επίπεδα, τουλάχιστον μέχρι την τελευταία τάξη του γυμνασίου, οπότε και μειώνεται αισθητά, υπερτερώντας όμως και πάλι της δημοτικότητας των θυμάτων.

Οι περιγραφές των θυτών εκ μέρους των θυμάτων, δείχνουν ότι πρόκειται για άτομα που κάνουν φασαρία στην τάξη, δεν παρουσιάζουν υψηλές επιδόσεις και φέρονται άσχημα στους συμμαθητές ή/και τις συμμαθήτριές τους. Το ψυχολογικό τους προφίλ σκιαγραφείται ως εξής:

α. Αισθάνονται την ανάγκη να κυριαρχούν και να χαλιναγωγούν ή και να υποτάσσουν τους άλλους και απολαμβάνουν την αίσθηση ελέγχου της ομάδας ομηλίκων. Όταν έχουν τον έλεγχο, δηλώνουν ότι νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια και λιγότερο άγχος.

β. Αδυνατούν να διακρίνουν τη διεκδικητικότητα από την επιθετικότητα.

γ. Αντλούν ικανοποίηση και μια αίσθηση κύρους από το να βλάπτουν τους άλλους. Βέβαια αποκομίζουν και υλικά οφέλη από το να εκφοβίζουν τους συμμαθητές τους, καθώς συχνά τους αναγκάζουν να τους παραδώσουν το χαρτζηλίκι τους (μπορεί για παράδειγμα να παραμονεύουν στην ουρά του κυλικείου και να

αρπάζουν τα ρέστα στη θέση των θυμάτων), το κολατσιό τους, αναψυκτικά ή σε μεγαλύτερες τάξεις μπύρες, τσιγάρα και άλλα αντικείμενα αξίας• οπότε η αίσθηση κύρους που αποκτούν ίσως σχετίζεται με τα υλικά οφέλη που εξασφαλίζουν εκφοβίζοντας.

Εμπλεκόμενα πρόσωπα

Ο σχολικός εκφοβισμός δεν αποτελεί μία στατική διμερή σχέση μεταξύ θύτη και θύματος, αλλά μία δυναμική συνθήκη που επηρεάζει σύσσωμη τη σχολική κοινότητα. Στο 85% των περιστατικών σχολικού εκφοβισμού παίζουν κάποιο ρόλο - είτε ενεργητικό είτε παθητικό - και άλλοι/-ες μαθητές και μαθήτριες εκτός από το θύτη και το θύμα, γεγονός που εξαίρει την κοινωνική διάστασή του. Πρόκειται για μία πρωταρχικά ομαδική δραστηριότητα, αφού λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένο πλαίσιο μαθητών/-τριών που αλληλεπιδρούν και ενισχύουν ο ένας τη συμπεριφορά του άλλου. Έχει συλλογικό χαρακτήρα και ως αφετηρία έχει τις κοινωνικές σχέσεις μέσα στην ομάδα.

Ο κύκλος του σχολικού εκφοβισμού περιλαμβάνει σε κάποιο βαθμό όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες, που ομαδοποιούνται κατ' αυτήν τη θεώρηση στις εξής κατηγορίες, πέραν των θυτών και των θυμάτων:

- α. μαθητές και μαθήτριες που έχουν θετική στάση προς τον εκφοβισμό και συμμετέχουν ενεργά στον εκφοβισμό, αλλά συνήθως δεν παίρνουν την πρωτοβουλία για την έναρξη ενός επεισοδίου ούτε αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο. Αυτοί είναι οι λεγόμενοι οπαδοί ή «μπράβοι».
- β. μαθητές και μαθήτριες που υποστηρίζουν το σχολικό εκφοβισμό ενεργά και ανοιχτά, γελώντας ή στρέφοντας το βλέμμα των υπολοίπων στα σχετικά περιστατικά, αλλά δε συμμετέχουν οι ίδιοι/-ες ενεργά. Πρόκειται για τους επανομαζόμενους παθητικούς θύτες ή υποστηρικτές.
- γ. προς αυτήν την κατεύθυνση κινούνται και οι μαθητές και μαθήτριες που τους αρέσει να υπάρχουν κρούσματα σχολικού εκφοβισμού στο σχολείο τους, αλλά προς τα έξω δε δείχνουν να τον υποστηρίζουν. Αυτοί αποκαλούνται πιθανοί/δυνητικοί θύτες ή παθητικοί υποστηρικτές.
- δ. στην ουδέτερη ζώνη παρατηρείται η συγκέντρωση των αδέσμευτων/απεμπλεκόμενων παθητικών θεατών, οι οποίοι δεν εμπλέκονται και δεν παίρνουν καμία θέση και δε

δραστηριοποιούνται προς καμία κατεύθυνση. Μπορεί να σκέφτονται ή και να λένε: “Δεν είναι δική μου δουλειά” ή “Ας παρακολοθησουμε να δούμε πώς θα εξελιχθεί η κατάσταση”.

ε. στην άλλη πλευρά συγκεντρώνονται οι πιθανοί ή εν δυνάμει υπερασπιστές

του θύματος, στους οποίους δεν αρέσει το φαινόμενο του εκφοβισμού και κρίνουν ότι θα έπρεπε να βοηθήσουν το θύμα, αλλά τελικά δεν πράττουν τίποτα.

στ. φανερά υπέρ του θύματος, τέλος, τάσσονται οι υπερασπιστές του, στους οποίους επίσης δεν αρέσει το φαινόμενο, αλλά αυτοί υπερέχουν σε ενάργεια καθώς προστρέχουν και βοηθούν το θύμα ή τουλάχιστον το προσπαθούν.

Μια πιο συνοπτική κατηγοριοποίηση των παρευρισκομένων σε

α. βοηθούς του θύτη, που συνεργάζονται ενεργά μαζί του.

β. ενισχύσεις του θύτη, που ενισχύουν το θύτη ενθαρρύνοντάς τον ή γελώντας εις βάρος του θύματος.

γ. αμέτοχους που δεν παίρνουν καμία θέση.

δ. υπερασπιστές του θύματος, που βοηθούν το θύμα.

Παρατηρούν μάλιστα και αυτοί τις αναμενόμενες διαφορές μεταξύ των δύο φύλων: οι υπερασπιστές είναι κυρίως κορίτσια, όπως και οι αμέτοχοι, ενώ τα αγόρια συχνότερα ενισχύουν ή βοηθούν το θύτη. Τα θύματα σε περιστατικά εκφοβισμού κάποιου τρίτου διαδραματίζουν το ρόλο κυρίως του υπερασπιστή ή του αμέτοχου, ενώ σπανιότερα το ρόλο του θύτη (οπότε πρόκειται για θύτες/θύματα), του ενισχυτή ή του βοηθού του. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρήθηκαν μικρές αποκλίσεις μεταξύ ετεροκαθοριζόμενου και αυτοκαθοριζόμενου ρόλου. Με άλλα λόγια, οι εκτιμήσεις που έκαναν οι άλλοι για κάθε συμμαθητή τους δίσταντο από τις εκτιμήσεις που έκαναν οι ίδιοι για τους εαυτούς τους. Όλοι είχαν την τάση να θεωρούν την επιθετικότητά τους ηπιότερη από ότι την αξιολογούσαν οι συμμαθητές τους, ενώ έδιναν έμφαση στις κοινωνικά επιθυμητές διαστάσεις της συμπεριφοράς τους. Πιο συγκεκριμένα, οι θύτες, οι βοηθοί και οι ενισχυτές τους δε σπουδαιολογούσαν αρκετά την ενεργό συμμετοχή τους στον εκφοβισμό. Οι μεγαλύτερες αποκλίσεις παρατηρήθηκαν μεταξύ των αναφορών των ομηλικών για τα θύματα και των ίδιων των θυμάτων για τον εαυτό τους. Το ¼ των θυμάτων (των μαθητών και μαθητριών δηλαδή που ετεροκαθορίστηκαν ως θύματα) δεν ανέφεραν τον εαυτό τους ως θύμα. Αυτό θα μπορούσε να σημαίνει ότι

υποκειμενικά δε βιώνουν τα εις βάρος τους επεισόδια ως παρενόχληση. Πιθανότερα όμως, βρίσκονται σε άρνηση ως προς την τραυματική αυτή εμπειρία τους.

Το τι στάση θα τηρήσει ένας μαθητής/μία μαθήτρια σε ένα επεισόδιο εκφοβισμού καθορίζεται μεταξύ άλλων από την κοινωνική του θέση μέσα στην ομάδα ομηλίκων, το «στάτους» του. Για παράδειγμα, ένα παιδί χαμηλού κύρους μπορεί να φοβάται μην καταλήξει θύμα και το ίδιο αν υποστηρίξει το θύμα. Γενικότερα, το κύρος ενός μαθητή/μίας μαθήτριας σχετίζεται θετικά με την υπακοή στους κανόνες, τη φιλικότητα και την προκοινωνική αλληλεπίδραση. Αντίστοιχα, η έλλειψη κύρους, το χαμηλό στάτους, σχετίζεται με την επιθετικότητα και την καταστροφική συμπεριφορά.

Επιπλέον, τα θύματα και των δύο φύλων εισέπρατταν πολύ απόρριψη και λίγη αποδοχή. Το ίδιο τα αγόρια-θύτες και τα κορίτσια-βοηθοί ή ενισχυτές του θύτη. Τα κορίτσια-θύτες από την άλλη από πολλούς απορρίπτονταν και ταυτόχρονα πολλοί τα αποδέχονταν. Τα αγόρια-ενισχυτές του θύτη εισέπρατταν μεγάλη αποδοχή και λίγη μόνο απόρριψη, ενώ τα αγόρια-βοηθοί του θύτη μέτριες και αποδοχή και απόρριψη. Οι αμέτοχοι δε χαρακτηρίστηκαν ούτε ιδιαιτέρως αποδεκτοί ούτε ιδιαιτέρως απορριπτέοι, σαν να περνούν γενικώς απαρατήρητοι. Παρήγορο είναι ότι τα παιδιά που τυγχάνουν της μεγαλύτερης κοινωνικής αποδοχής, είτε αγόρια είτε κορίτσια, είναι οι υπερασπιστές του θύματος. Δύο είναι οι πιθανές ερμηνείες αυτού του ευρήματος: α) το υψηλό στάτους των υπερασπιστών οφείλεται ακριβώς στο ότι η υπεράσπιση του θύματος αξιολογείται θετικά από τους ομηλίκους, β) η υπεράσπιση του θύματος είναι δυνατή από τους μαθητές και τις μαθήτριες που ήδη έχουν καθιερώσει την ευρεία αποδοχή τους, καθώς για αυτούς δε συντρέχει κίνδυνος να καταλήξουν και οι ίδιοι θύματα. Η πρώτη ερμηνεία ισχύει περισσότερο για τα κορίτσια, ενώ η δεύτερη για τα αγόρια.

Κατά βάθος η στάση των παρευρισκόμενων μαθητών και μαθητριών απέναντι στο σχολικό εκφοβισμό είναι αποδοκιμασία. Η πλειοψηφία δηλώνει ότι δυσκολεύονται πολύ να καταλάβουν γιατί ορισμένοι μαθητές εκφοβίζουν άλλους ή ότι αναστατώνονται και στενοχωριούνται με τέτοια συμβάντα• θα ήθελαν να μπορούσαν να βοηθήσουν τους συνομηλίκους τους που την υφίστανται. Επί του πρακτέου όμως οι παρευρισκόμενοι έχουν την τάση να μην αναφέρουν το περιστατικό και να μην αναζητούν βοήθεια. Πιο συγκεκριμένα. ποσοστό μικρότερο από το 30% των μαθητών

δηλώνει ότι θα αναζητούσε βοήθεια από έναν δάσκαλο ή κάποιον άλλο ενήλικα αν έβλεπε να απειλούν κάποιον συμμαθητή του στο σχολείο. Και μάλιστα η προθυμία να βοηθήσουν το μαθητή ή τη μαθήτριά που εκφοβίζεται μειώνεται με την ηλικία, δηλαδή καθώς μεγαλώνουν τα παιδιά απευαισθητοποιούνται όλο και περισσότερο προς τον εκφοβισμό που υφίστανται οι συμμαθητές και συμμαθήτριά τους. Μόνο στην τελευταία τάξη της δευτεροβάθμιας αντιστρέφεται αυτή η τάση και οι παρευρισκόμενοι και παρευρισκόμενες επιδεικνύουν μεγαλύτερη ευαισθησία προς τους εκφοβιζόμενους και τις εκφοβιζόμενες.

Ανεξάρτητα από την αρνητική στάση της πλειοψηφίας των μαθητών και μαθητριών, αυτό που εισπράττει ο θύτης από τη μεγάλη πλειοψηφία είναι αγνόηση του συμβάντος και απάθεια, μη ανάληψη δράσης προς αρωγή του θύματος. Αυτές τις συμπεριφορές τις ερμηνεύει όπως τον βολεύει, ως επιδοκιμασία δηλαδή των κατακριτέων πράξεών του. Έχει τεκμηριωθεί εμπειρικά ότι ο τρόπος -ενεργητικής ή παθητικής- εμπλοκής των παρευρισκομένων μπορεί να επηρεάσει ουσιαστικά την εμφάνιση και προ πάντων την τροπή των εκφοβιστικών επεισοδίων. Οι παρευρισκόμενοι που εμπλέκονται υπέρ του θύματος έχουν έντονο το αίσθημα του ανήκειν στη σχολική τους κοινότητα και προσαρμοστικές, συναισθηματικές ικανότητες• μπορούν και ανταποκρίνονται στην ανάγκη προσαρμογής της συμπεριφοράς τους στις συγκεκριμένες συνθήκες. Έτσι, οι μαθητές και οι μαθήτριες που νιώθουν κομμάτι του σχολείου τους και απολαμβάνουν το να πηγαίνουν στο σχολείο, συμμετέχουν περισσότερο στη μάχη κατά του σχολικού εκφοβισμού. Δρουν υπεύθυνα ορμώμενοι από την επιθυμία τους να προστατεύσουν το θύμα και να αποκαταστήσουν την ασφάλεια και το σεβασμό στο σχολικό περιβάλλον.

Οι παρευρισκόμενοι που παραμένουν παθητικοί από την άλλη δε νιώθουν καμία ηθική ευθύνη για την ευημερία των θυμάτων.

Παρατηρείται ότι μία παράμετρος ως προς την οποία διαφέρουν ριζικά οι παρευρισκόμενοι που παρεμβαίνουν υπέρ του θύματος από τους υπολοίπους είναι η διαχείριση των συναισθημάτων ντροπής-ενοχής. Οι πρώτοι διακρίνονται από παραδοχή/αναγνώριση των συναισθημάτων ντροπής-ενοχής, που σημαίνει ότι αναγνωρίζουν τα συναισθήματα αυτά, αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεών τους ακόμα κι όταν οι πράξεις αυτές είναι επιζήμιες για κάποιον τρίτο και επιθυμούν να επανορθώσουν όταν η κατάσταση παρεκτρέπεται, καθότι ενδιαφέρονται για την

ευημερία των άλλων και ανταποκρίνονται σε αυτούς που βρίσκονται σε ανάγκη. Κοντολογίς διαχειρίζονται αυτά τα συναισθήματα ευπροσάρμοστα, δεξιότητα που συμβάλλει στη διατήρηση εποικοδομητικών διαπροσωπικών σχέσεων γενικότερα. Από την άλλη, πολλοί/-ές μαθητές και μαθήτριες διαχειρίζονται τα συναισθήματα ντροπής τους δυσπροσάρμοστα. Τα «εκτοπίζουν» εναποθέτοντας την ευθύνη στους άλλους και επιστρατεύουν κάθε είδους δικαιολογία προκειμένου να αποφύγουν να ασχοληθούν οι ίδιοι με την αποκατάσταση της δικαιοσύνης. Χαρακτηριστική συμπεριφορά αυτών αποτελεί και η αναζήτηση αποδιοπομπαίων τράγων, στους οποίους φορτώνουν τις ευθύνες και εκτονώνουν το θυμό τους. Αν γίνουν μάρτυρες σε κάποιο περιστατικό σχολικού εκφοβισμού, οι μαθητές/-ήτριες αυτοί/-ές είναι λιγότερο πιθανό να πάρουν θέση κατά του θύτη.

Τρόποι Αντιμετώπισης

Οι γονείς κυρίως, αλλά και οι εκπαιδευτικοί επικουρικά, έχουν καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Οφείλουν να βοηθούν τους νέους εξ αρχής (προληπτικά) με σκοπό να αποφύγουν να γίνουν θύτες ή θύματα ή αν έχει προηγηθεί κάποιο γεγονός να λειτουργήσουν καθοριστικά στην επίλυσή του (κατασταλτικά).

Αρχικά, τόσο οι γονείς όσο και το σχολείο πρέπει να συμβάλλουν στην προληπτική αντιμετώπιση του φαινομένου. Από τη μία μεριά, οι γονείς οφείλουν να είναι πολύ προσεκτικοί στη σωστή ανατροφή των παιδιών τους. Από μικρά τα παιδιά είναι αναγκαίο να γνωρίζουν τους κανόνες σωστής συμπεριφοράς που θα τους ακολουθούν για όλη τους τη ζωή. Με τον τρόπο αυτό θα αποφύγουν ανώριμες και ακατάλληλες συμπεριφορές καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους αλλά και στο σχολείο. Ακόμη, οι γονείς πρέπει να βοηθήσουν τα παιδιά τους να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση. Με το να πιστεύουν στον εαυτό τους, τα παιδιά θα μπορέσουν να βρουν την εσωτερική τους δύναμη με σκοπό να αναπτύξουν μία ισχυρή προσωπικότητα. Το γεγονός αυτό θα αποτρέψει τον οποιονδήποτε να προσπαθήσει να κακομεταχειριστεί το νέο καθώς η προσωπικότητα του δε θα υποδηλώνει αδυναμίες.

Από την άλλη μεριά, οι εκπαιδευτικοί φέρουν εξίσου μεγάλη ευθύνη στην πρόληψη αυτού του φαινομένου. Πρώτα απ' όλα, ένα

από τα σημαντικότερα πράγματα που οφείλουν να κάνουν οι καθηγητές είναι να συζητούν με τα παιδιά για τα δικαιώματά τους. Τα δικαιώματα των παιδιών και του κάθε ανθρώπου είναι υψίστης σημασίας, με σκοπό να διατηρείται η ελευθερία και η δημοκρατία κάθε χώρας. Έτσι, εφόσον στην κοινωνία κυριεύει το αίσθημα της δικαιοσύνης και της ανεξαρτησίας, εξαλείφεται ταυτόχρονα οποιαδήποτε περίπτωση άσεμνης συμπεριφοράς στους κόλπους των νέων. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να προβάλλουν και να διαμορφώνουν επιτυχημένα πρότυπα τα οποία βασίζονται σε πολιτισμένους κανόνες συμπεριφοράς αλλά και να ενισχύουν τους σχολικούς κανόνες αλλά και την ισότιμη αντιμετώπιση όλων των μαθητών από το σχολείο. Επιπρόσθετα, οφείλουν να παρέχουν από νωρίς στους μαθητές κατάλληλους τρόπους έκφρασης της επιθετικότητας (όπως τα αθλήματα, οι τέχνες κτλ.) και ανάλογες ευκαιρίες για επιτεύγματα και καταξίωση. Τέλος, η εκπαιδευτική κοινότητα είναι αναγκαίο να ενισχύει τη φιλία μεταξύ των μαθητών και να αναδεικνύει την αλληλεγγύη της παρέας των φίλων ως το πλέον κατάλληλο μέσο για την αντιμετώπιση περιστατικών εκφοβισμού και βίας στο σχολείο.

Όταν η προληπτική αντιμετώπιση του φαινομένου δεν είναι δυνατή, γονείς και εκπαιδευτικοί καλούνται να λάβουν κατασταλτικά μέτρα για την καταπολέμησή του. Πρώτα απ' όλα, οι γονείς του θύματος έχουν σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή. Οφείλουν να ακούσουν προσεκτικά και με υπομονή τι έχει να τους αναφέρει το παιδί τους σχετικά με το περιστατικό. Όσο πιο ψύχραιμα και με κατανόηση του φερθούν, τόσο πιο εύκολα θα παρακινήσουν το παιδί να τους ανοιχτεί εξ ολοκλήρου. Συχνά, όμως, παρατηρείται πως ακόμη και όταν μάθουν οι γονείς για το συμβάν, οι νέοι δεν είναι πρόθυμοι να τους μιλήσουν ανοιχτά. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί νιώθουν άβολα να συζητήσουν με τους γονείς, είτε επειδή φοβούνται. Στην περίπτωση αυτή, οι γονείς είναι επιθυμητό να καταφύγουν σε ένα παιδικό ψυχολόγο, ώστε το παιδί τους να καταφέρει να βγάλει από μέσα του τα όσα έζησε.

Επιπλέον, οι γονείς του θύτη κατέχουν σημαντικό ρόλο για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Αρχικά, οι γονείς πρέπει να κάνουν την αυτοκριτική τους. Οφείλουν να παραδεχθούν σε ποιους τομείς της ανατροφής των παιδιών τους απέτυχαν. Με τον τρόπο αυτό θα καταφέρουν μέσα από το ίδιο το πρόβλημα να βρουν την απάντηση για την ασεβή συμπεριφορά του παιδιού. Ωστόσο, απαραίτητο κρίνεται το παιδί να βρεθεί υπό την επίβλεψη ειδικού ψυχολόγου για ορισμένο χρονικό διάστημα. Έτσι, το παιδί θα μπορέσει να κατανοήσει τη λάθος συμπεριφορά που είχε ασπαστεί, ζητώντας συγγνώμη από το συνομήλικό που του

φέρθηκε άσχημα. Η τιμωρία του παιδιού δεν θεωρείται αναγκαία, καθώς με τη συμβολή ειδικού ψυχολόγου και της διαρκούς συζήτησης γονείς-παιδιού, το τελευταίο έχει την δυνατότητα να κάνει την αυτοανάλυσή του και να αλλάξει τρόπους συμπεριφοράς. Σε περιπτώσεις όπου το παιδί δείχνει αμετανόητο και συνεχίζει τον εκφοβισμό, η επίπληξη του από τους γονείς ίσως κρίνεται απαραίτητη.

Επιπρόσθετα, το σχολείο, δηλαδή οι εκπαιδευτικοί, οφείλουν να δράσουν αποτελεσματικά με σκοπό την εξάλειψη της επιθετικής συμπεριφοράς. Το πρώτο πράγμα που είναι απαραίτητο να κάνουν είναι να επικοινωνήσουν με τους γονείς τόσο του θύματος όσο και του θύτη. Έχουν την υποχρέωση να ενημερώσουν τους κηδεμόνες των παιδιών για τη συμπεριφορά που πράττουν και δέχονται τα παιδιά τους. Έτσι, σε συνεργασία με τους γονείς είναι ικανοί να αποτρέψουν την συνέχιση του φαινομένου αυτού. Μία ακόμη ενέργεια η οποία μπορεί να κριθεί αποτελεσματική είναι η ενημέρωση του διευθυντή. Μαζί, θα συζητήσουν το ζήτημα και θα λάβουν τις κατάλληλες αποφάσεις σχετικά με την αντιμετώπιση των παιδιών και τη συμμετοχή των γονέων σε αυτό. Τέλος, όταν κάποιος εκπαιδευτικός αντιληφθεί κάποια ακατάλληλη συμπεριφορά, οφείλει άμεσα να συζητήσει με το θύτη και το θύμα, πριν ακόμη κάνει κάποια ενέργεια. Το γεγονός αυτό θα αποτρέψει ίσως κάποια λάθος εκτίμηση της κατάστασης και, επίσης, θα έχει την ευκαιρία να σταματήσει την πράξη αυτή, πριν ακόμα πάρει μεγαλύτερες διαστάσεις.

Τέλος, οι συμμαθητές έχουν εξίσου μεγάλη ευθύνη στην καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού. Η συμπεριφορά των μαθητών απέναντι τόσο στο θύτη όσο και στο θύμα είναι μείζονος σημασίας για την θετική ή αρνητική εξέλιξη του φαινομένου. Η συμβουλευτική τους δράση είναι αυτή που μπορεί και πρέπει να αλλάξει τα δεδομένα στις τάξεις του σχολικού εκφοβισμού. Οι συμμαθητές και κυρίως οι συμμαθητές που έχουν σχηματίσει μια πιο ουσιαστική σχέση με τον θύτη ή το θύμα, έχουν τη δυνατότητα να τους επηρεάσουν δραστικά με σκοπό να τους τονίσουν τη σημασία της ισότητας και της αλληλεγγύης. Στο θύτη, οι συμμαθητές του οφείλουν να επιδείξουν την άσχημη συμπεριφορά του, κάνοντας τον να καταλάβει πως με τη συμπεριφορά αυτή θα απομονωθεί από το σύνολο. Οι παρέες σε αυτές κυρίως τις ηλικίες είναι πολύ σημαντικές για τα παιδιά και μπορούν με ωριμότητα να τους οδηγήσουν στο σωστό δρόμο. Οι συμμαθητές του θύματος από την άλλη, οφείλουν σε πρώτο χρόνο να δείξουν την συμπάρασά τους στον εμπλεκόμενο μαθητή. Έπειτα, μπορούν να λάβουν πρωτοβουλίες ώστε να δημιουργήσουν ένα ακόμη πιο

οικείο κλίμα για το συμμαθητή τους με σκοπό να ξεχαστεί. Όμως, αυτό που θα κάνει πραγματικά τον μαθητή να νιώσει ότι δεν είναι μόνος σου είναι η κατανόηση τους περί του θέματος και οι ουσιαστικές συμβουλές τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Στο πλαίσιο της ερευνητικής εργασίας με θέμα τον σχολικό εκφοβισμό, μοιράσαμε ερωτηματολόγια στους μαθητές των τάξεων του λυκείου και αποκομίσαμε τα εξής αποτελέσματα :

Στην πρώτη ερώτηση, δώστε το φύλο σας, ο αριθμός των αγοριών ήταν έξι (6) και των κοριτσιών έντεκα (11). Στη δεύτερη ερώτηση, αν θεωρείς τις σχέσεις σου με τους συμμαθητές σου καλές, το σαράντα ένα (41) τοις εκατό απάντησε πολύ, το πενήντα τρία (53) τοις εκατό αρκετά, το έξι (6) τοις εκατό καθόλου, καμία απάντηση στο λίγο και στο πολύ λίγο.

Στην επόμενη ερώτηση, ποια από τα παρακάτω θεωρείς περιστατικά βίας ή εκφοβισμού, οι προσβλητικές εκφράσεις ή βρισιές κατέλαβαν το δεκαέξι τοις εκατό (16), οι απειλές το δώδεκα (12) τοις εκατό, η ειρωνεία το ένα (1) τοις εκατό, η σωματική βία το δεκαοχτώ (18) τοις εκατό, η απόρριψη από άλλους το πέντε (5) τοις εκατό, η καταστροφή προσωπικών αντικειμένων το δεκατρία (13) τοις εκατό, οι βανδαλισμοί το οχτώ (8) τοις εκατό, η κλοπή/ληστεία το πέντε (5) τοις εκατό και η σεξουαλική παρενόχληση το δεκαέξι (16) τοις εκατό.

Όταν οι μαθητές ρωτήθηκαν ποια είναι η γνώμη σας για τη σχολική βία, το ογδόντα οχτώ (88) τοις εκατό έδωσε απάντηση αρνητική για την έννοια της βίας ως παιχνίδι μεταξύ των μαθητών ενώ το δώδεκα (12) τοις εκατό συμφωνεί ότι η βία είναι απλά ένα παιχνίδι. Σε υπό ερώτημα της ίδιας ερώτησης το ογδόντα οχτώ (88) τοις εκατό απάντησε θετικά στην σοβαρότητα της βίας ενώ το δώδεκα (12) τοις εκατό διαφωνεί πλήρως. Στο τελευταίο υπό ερώτημα σχετικά με το αν φταίνε οι μαθητές ή όχι στην πρόκληση βίας το εβδομήντα (70) τοις εκατό διαφωνεί με την μη ευθύνη των μαθητών και τους θεωρεί υπαίτιους ενώ το υπόλοιπο τριάντα (30) τοις εκατό τους αποβάλλει όλη την ευθύνη.

Σε ερώτηση σχετικά με την γνώμη τους για το αν οι μαθητές είναι βίαιοι το ογδόντα δύο (82) τοις εκατό διαφωνεί, το εννιά (9) τοις εκατό ενοχλείται από το φαινόμενο της βιαιότητας και το άλλο εννιά

(9) τοις εκατό φανατίζονται με την συμπεριφορά αυτή. Στην ερώτηση για το αν οι μαθητές έχουν πέσει θύματα εκφοβισμού το εννιά (9) τοις εκατό απάντησε πολύ συχνά, το εννιά (9) τοις εκατό μερικές φορές, το τριάντα (30) τοις εκατό σπάνια και το πενήντα δύο (52) τοις εκατό ποτέ. Στο αν κάποιος μαθητής έχει αντιληφθεί αν κάποιος συμμαθητής του έχει πέσει θύμα εκφοβισμού το έξι (6) τοις εκατό απάντησε συχνά, το πενήντα τρία (53) τοις εκατό μερικές φορές, το είκοσι επτά (27) τοις εκατό σπάνια και το δεκατέσσερα (14) ποτέ.

Επίσης, οι μαθητές στην ερώτηση αν έχουν ασκήσει οι ίδιοι βία, το έξι (6) τοις εκατό απάντησε συχνά γιατί επιθυμούσε την αναγνώριση, το δώδεκα (12) τοις εκατό μερικές φορές ή σπάνια και το έντεκα (11) τοις εκατό ποτέ.

Τέλος, οι μαθητές κλήθηκαν να θυμηθούν ένα σοβαρό περιστατικό βίας ή εκφοβισμού που έχουν δει να συμβαίνει στο σχολείο τους. Αρχικά, ρωτήθηκαν το λόγω που πιστεύουν ότι ασκήθηκε η βία. Το είκοσι (20) τοις εκατό απάντησε ότι έχει σχέση με τον τόπο ή τη χώρα καταγωγής, το σαράντα πέντε (45) τοις εκατό το γεγονός ότι ανήκει σε κάποια άλλη ομάδα ή παρέα του σχολείου, το δεκαπέντε (15) τοις εκατό ότι ανήκει σε κάποια μειονότητα, το πέντε (5) τοις εκατό ότι σχετίζεται με το φύλο τους και το δεκαπέντε (15) τοις εκατό τίποτα από τα παραπάνω. Στο ποιοι ήταν εμπλεκόμενοι στο περιστατικό, το δώδεκα (12) τοις εκατό απάντησε μόνο αγόρια, το δεκαοχτώ (18) τοις εκατό μόνο κορίτσια, το τριάντα έξι (36) τοις εκατό αγόρια και κορίτσια, το δώδεκα (12) τοις εκατό μαθητές, το οχτώ (8) τοις εκατό καθηγητές και το τριάντα δυο (32) τοις εκατό μαθητές και εξωσχολικοί. Στο τρίτο ερώτημα, που έγινε το περιστατικό, το τριάντα πέντε (35) τοις εκατό απάντησε στο προαύλιο, το δέκα (10) τοις εκατό στην αίθουσα διδασκαλίας, το πέντε (5) τοις εκατό στο εργαστήριο, το δέκα (10) τοις εκατό στο γραφείο των καθηγητών και το σαράντα (40) τοις εκατό εκτός σχολείου. 'Πότε έγινε το περιστατικό;'. Το τριάντα πέντε (35) τοις εκατό απάντησε στο διάλλειμα, το δεκατρία (13) τοις εκατό στη διάρκεια του μαθήματος, το τέσσερα (4) τοις εκατό σε κατάληψη, το είκοσι δύο (22) τοις εκατό σε εκδρομή και το δεκατρία (13) τοις εκατό στο σχολασμα και στην πλατεία. Το σαράντα επτά (47) των παρευρισκόμενων αντέδρασε με το να απομακρυνθεί από το συμβάν, το δώδεκα (12) τοις εκατό φοβήθηκε – τρομοκρατήθηκε, το τριάντα πέντε (35) τοις εκατό γέλασε και το έξι (6) τοις εκατό επιδοκίμασε. Η αντίδραση των καθηγητών, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, ήταν να αδιαφορήσουν (πενήντα επτά (57) τοις εκατό), να βοηθήσουν (τριάντα έξι (36) τοις εκατό) και να απομακρυνθούν (επτά (7) τοις

εκατό). Ακόμη, στην ερώτηση τι περιελάμβανε το περιστατικό, το τέσσερα (4) τοις εκατό απάντησε κλοπή, το πενήντα δύο (52) τοις εκατό σχόλια, το τέσσερα (4) τοις εκατό βανδαλισμούς, το είκοσι τρία (23) τοις εκατό βία και το δεκαεπτά (17) τοις εκατό απειλή.

Τέλος, στο εάν οι ερωτηθέντες θα ανέφεραν σε κάποιον το συμβάν, αν ήταν μπροστά, το εβδομήντα ένα (71) τοις εκατό απάντησε ναι ενώ το είκοσι εννιά (29) τοις εκατό απάντησε όχι.

Βιβλιογραφία

- <https://ae7-bia.wikispaces.com/%CE%91%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%B7+%CF%84%CE%BF%CF%85+%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%85>
- **Η ΒΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ**
-